

**МЕРЕЖА СПЕЦІАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ
ОСВІТИ ОСІБ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ (2017-2022)**

Шевченко Світлана Миколаївна,

к. п. н., ст. наук. сп.,
ст. наук. сп. відділу історії та філософії освіти
Інститут педагогіки НАПН України
Київ, Україна

Анотація: У статті представлено статистичний аналіз законодавчо-нормативних та міністерських документів який допоможе простежити як відбувалося оновлення спеціальних закладів дітей з особливими освітніми потребами; показано введення єдиної спільної організації навчально-виховного процесу у спеціальних школах, що і є актуальною проблемою на сучасному рівні.

Ключевые слова: законодавчо-нормативні документи, міністерські документи, освіти дітей з особливими освітніми потребами, спеціальні заклади, інклюзивно-ресурсні центри, навчально-реабілітаційні центри.

Незалежно від видів мереж спеціальних закладів загальної середньої освіти у своїй діяльності всі вони керуються Конституцією України, законами України «Про освіту», «Про загальну середню освіту», «Про дошкільну освіту», «Про охорону дитинства», «Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні», іншими актами законодавства, Постанови кабінету міністрів України про затвердження Положення про навчально-реабілітаційний центр від 6 березня 2019 р. тощо.

Відповідно до головних завдань спеціальної школи усі відповідні навчальні заклади *забезпечують права* дітей з особливими освітніми потребами, зумовленими стійкими фізичними, психічними, інтелектуальними або сенсорними порушеннями, на здобуття загальної середньої освіти з

урахуванням особливостей їх психофізичного розвитку; *забезпечують в освітньому процесі* системного психолого-педагогічного супроводження з урахуванням стану здоров'я, особливостей психофізичного розвитку учнів (вихованців); розвитку природних здібностей і обдарувань, творчого та критичного мислення учнів (вихованців), здійснення їх допрофесійної підготовки та соціалізації; сприяння засвоєнню учнями (вихованцями) норм етики та загальнолюдської моралі, міжособистісного спілкування, основ гігієни та здорового способу життя, початкових трудових умінь і навичок; сприяння всебічному розвитку учнів (вихованців) надання консультацій батькам або іншим законним представникам учня (вихованця) з метою забезпечення їх активної участі в освітньому процесі.

Станом на 1 січня 2017 р. у системі інтернатних закладів діяло 44 навчально-реабілітаційні центри, у яких виховувалися діти з особливими освітніми потребами: з вадами слуху, зору, тяжкими системними мовленнєвими порушеннями, опорно-рухового апарату в поєднанні з розумовою відсталістю, затримкою психічного розвитку [2]. Також на початок 2020 р. в Україні було створено 13782 інклюзивні класи, в інклюзивних класах навчалося 19345 учнів із особливими освітніми потребами [1].

Станом на травень 2020 р. було створено та працювало 627 інклюзивно-ресурсних центрів [1]. У цілому на 2020/2021 н. р. працювало 319 закладів з контингентом **36 294 учнів**; у 2020/2021 н. р. – 36461 учнів, з них 2289 – діти-сироти і діти, позбавлені батьківського піклування. Якщо порівняти попередні роки то мережа спеціальних закладів загальної середньої освіти зменшилась на 9 одиниць і у 2021/2022 н. р. становило **310** закладів. Крім того, працювало 80 – навчально-реабілітаційних центрів (8406 учнів) для дітей зі складними порушеннями розвитку; 230 – спеціальних шкіл – із контингентом 27888 учнів. Також у 2021/2022 н. р. функціонувало 257 спеціальних закладів, які мали пансіони (інтернати), де проживали 29881 учнів, з них майже 2066 дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування; 5573 учнів приходило тільки на навчання; лише там виховувалося 1429 дітей дошкільного віку, з них 34 –

діти-сироти та діти, позбавлені батьківського піклування [4].

Зазначимо, що пріоритетними напрямками розвитку інклюзивної освіти було:

- забезпечення якісної освіти для осіб з особливими освітніми потребами відповідно до їх потреб, можливостей та інтересів;
- підвищення якості інклюзивного навчання;
- забезпечення якісних та доступних послуг інклюзивно-ресурсних центрів;
- збільшення частки закладів освіти, де організовано інклюзивне навчання;
- збільшення чисельності асистентів вихователя для закладів дошкільної освіти, асистентів вчителя для закладів загальної середньої;
- розбудова сучасного, безпечного, інклюзивного й комфортного освітнього середовища в закладах освіти;
- створення нового освітнього простору в закладах загальної середньої освіти (ЗСО) відповідно до принципів мотивувального та креативного дизайну, технологічності та інклюзивності;
- організація системи підвищення кваліфікації педагогічних працівників різних рівнів освіти щодо роботи з дітьми з ООП.

Щодо навчально-реабілітаційних центрів то було створено для дітей із складними порушеннями з урахуванням особливостей їх психофізичного розвитку такі види центрів:

- 1) для дітей, які мають порушення слуху у поєднанні з порушеннями інтелектуального розвитку та/або порушеннями опорно-рухового апарату;
- 2) для дітей, які мають порушення зору у поєднанні з тяжкими системними мовленнєвими порушеннями чи порушеннями інтелектуального розвитку та/або порушеннями опорно-рухового апарату, та сліпоглухих дітей;
- 3) для дітей, які мають порушення опорно-рухового апарату у поєднанні з тяжкими системними мовленнєвими порушеннями чи

порушеннями інтелектуального розвитку;

- 4) для дітей з порушеннями інтелектуального розвитку у поєднанні з тяжкими порушеннями мовлення [3].

- У Положенні зазначається, що «у разі наявності відповідної матеріально-технічної бази, кадрового забезпечення та відповідно до контингенту учнів (вихованців) можуть утворюватися багатoproфільні центри, в тому числі з класами для дітей з розладами спектру аутизму у поєднанні з тяжкими порушеннями мовлення або порушеннями інтелектуального розвитку, синдромом Дауна, іншими складними порушеннями розвитку» [3]. Також, «Центр може мати у своєму складі структурні підрозділи, у тому числі філії, дошкільні групи, інтернат з частковим або повним утриманням учнів (вихованців)» [3].

Важливим було те, що у центрі могли бути утворені класи-комплекти. Початкова школа забезпечувала здобуття початкової освіти дітьми (незалежно від їх кількості) одного або різного віку, які можуть бути об'єднані в один або в різні класи. Гранична наповнюваність 1 - 10 (11) класів становить шість осіб [3].

Навчально-реабілітаційні центри керувалися своїми розробленими завданнями, які були оприлюднені у їх Положенні. Розглянемо їх:

- 1) здобуття дітьми з особливими освітніми потребами, зумовленими складними порушеннями розвитку (далі - діти із складними порушеннями), початкової та базової середньої освіти з урахуванням особливостей їх психофізичного розвитку та відповідно до освітньої програми центру;

- 2) забезпечення системного кваліфікованого психолого-педагогічного супроводу дітей із складними порушеннями з урахуванням стану їх здоров'я, особливостей психофізичного розвитку;

- 3) соціалізація та інтеграція дітей із складними порушеннями в суспільство;

- 4) проведення корекційно-розвиткової роботи;

- 5) надання реабілітаційних послуг згідно з індивідуальною програмою

реабілітації дитини з інвалідністю;

б) надання консультацій батькам або іншим законним представникам, які виховують дітей із складними порушеннями, з метою обов'язкового залучення їх до освітнього процесу.

Таким чином, аналіз напрямів і завдань спеціальних закладів мав однорідний характер на покращення знань у навчально-виховному процесі, корекцію мовлення, адаптацію в середовищі та психолого-реабілістичну спрямованість кожної дитини з особливими освітніми потребами. Саме тому, останнім часом в Україні спостерігалось значне збільшення кількості дітей з особливими освітніми потребами (далі – діти з ООП), які отримували освіту в інклюзивних класах(групах) закладів освіти. Як свідчать офіційні статистичні дані в результаті розвитку інклюзивного навчання в 2021/2022 н. р. кількість учнів з особливими освітніми потребами в інклюзивних класах зсо збільшилась на 7608 осіб і становила **32686 учнів** (у 2020/2021 – 25078 учнів). Кількість інклюзивних класів зростає на 4535 одиниць і становила – 23216 таких класів. відповідно, для забезпечення особистісно орієнтованого навчання в інклюзивних класах було введено 22758 ставок асистентів вчителя, що на 5543 більше, ніж у минулому році (17215) [4].

Розглянемо кількість інклюзивних класів та асистентів за статистичними даними Міністерства освіти і науки: за останні п'ять років стало *зростання більше ніж у 4,5 разів кількості учнів, охоплених інклюзивним навчанням:*

- 2017/2018 н. р. – 7179 учнів;
- 2021/2022 н. р. – 32686 учнів;

збільшення кількості асистентів учителя у 6 разів:

- 2017/2018 н. р. – 3732 асистенти ;
- 2021/2022 н. р. – 22758 асистентів;

зростання кількості інклюзивних класів у 4,6 разів:

- 2017/2018 н. р. – 5033 класи;
- 2021/2022 н. р. – 23216 класів;

Збільшення кількості закладів загальної середньої освіти, в яких

організовано інклюзивні класи у 2,7 разів:

- 2017/2018 н. р. – 2620 закладів;
- 2021/2022 н. р. – 7136 закладів.

У 2020/2021 н. р. для дітей з особливими освітніми потребами дошкільного віку *створено:*

- 4 369 спеціальних груп у 1630 закладах дошкільної освіти, де 61 668 дітей здобувають дошкільну освіту;
- 3 796 інклюзивних груп у 2 242 закладах, де виховуються 6 849 дітей. Проте, у 2020/2021 н. р. в 708 закладах професійної (професійно-технічної) освіти навчалось 4 223 учнів з особливими освітніми потребами» [4].

Варте й те, що за три останні роки в Україні було розбудовано мережу інклюзивно-ресурсних центрів (ІРЦ). Вони забезпечували системний, кваліфікований психолого-педагогічний супровід здобувачів дошкільної та загальної середньої освіти. У цілому, станом на 1 січня 2021 р. налічувалося 633 ІРЦ, де 151 427 дітей пройшли комплексну психолого-педагогічну оцінку розвитку [4].

Як свідчить аналіз міністерських джерел, то ІРЦ забезпечені було за рахунок держави заробітною платою, обладнанням відповідно до розробленого Міністерством переліку, комплектами (699 комплектів) сучасних світових методик для проведення комплексної оцінки розвитку дітей, 507 фахівців отримали сертифікати міжнародного зразка після проходження навчання по використанню цих методик, що гарантувало надання ними якісних послуг на рівні міжнародних стандартів.

У підсумку зазначимо, що протягом 2020 р. 170 фахівців ІРЦ пройшли навчання щодо вивчення потреб дитини з особливими освітніми потребами за сучасними світовими методиками та з-них 247 фахівців уже продовжували відповідне навчання у 2021 р. Таким чином, всі спеціальні заклади направлені на оновлену спільну і єдину навчально-виховну діяльність у забезпеченні дітей з особливими освітніми потребами знаннями, адаптацією у соціалізаційне середовище, особливо цінними і новітніми є навчально-реабілітаційні та

інклюзивно-ресурсні центри, які направлені не лише на психологічний характер незалежно від різних відхилень дитини але й безпечного, інклюзивного й комфортного освітнього середовища в закладах освіти; створення нового освітнього простору в закладах загальної середньої освіти відповідно до принципів мотивувального дизайну, технологічності та інклюзивності. Цьому сприяють асистенти і спеціальні викладачі, медики і психологи які безпосередньо працюють із дітьми.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Інклюзивно-ресурсні центри. Режим доступу: <https://mon.gov.ua/ua/dlya-batkiv/karta-irc-ta-zakladiv>
2. Кахіані Ю.В. Заклад інтернатного типу як суб'єкт соціально-педагогічної діяльності. *Молодий вчений*. Вип. 10.1 (50.1). 2017. С. 105.
3. Постанова кабінету міністрів України про затвердження Положення про навчально-реабілітаційний центр від 6 березня 2019 р., із змінами у 2020 р. № 221. <https://ips.ligazakon.net/document/KP030585?an=902464>
4. Статистичні дані. 2017-2022 рр. Режим доступу: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/inklyuzivne-navchannya/statistichni-dani>